

مجله اقتصادی - دوماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی
شماره‌های ۱۱ و ۱۲، بهمن و اسفند ۱۳۹۱، صفحات ۱۱۰-۸۳

بررسی مزیت نسبی تولید و اشتغال بخش کشاورزی استان‌های کشور

الهه لایقی

کارشناس ارشد اقتصاد
e.layeghi@yahoo.com

پروانه قاسمی

کارشناس اقتصاد
p.ghasemi11@yahoo.com

نرگس بابایی

کارشناس اقتصاد
narges.bl362@yahoo.com

در این مقاله شاخص مزیت نسبی تولید و اشتغال بخش کشاورزی را در استان زنجان و سایر استان‌های کشور مورد بررسی قرار خواهیم داد. برای این منظور، با استفاده از سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی استان و کشور و سهم اشتغال این بخش در اشتغال کل مناطق شاخص ضریب مکانی (LQ) را در ارزش افزوده بخش و زیربخش‌های آن و اشتغال محاسبه و بر اساس آن اهمیت بخش کشاورزی در تولید و اشتغال مناطق مورد ارزیابی قرار گرفته است. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که استان زنجان در بخش کشاورزی از عملکرد مناسبی برخوردار بوده و این بخش در تولید و اشتغال مزیت نسبی لازم را کسب نموده است. در مزیت نسبی تولید بخش کشاورزی در سال ۱۳۷۹ رتبه هفتم و در سال ۱۳۸۸ رتبه هشتم به استان زنجان اختصاص داشته است. بخش کشاورزی در استان زنجان در هر یک از زیربخش‌های زراعت، باغداری و دامداری دارای مزیت اما در فعالیت جنگلداری و ماهیگیری از مزیت نسبی لازم برخوردار نبوده است. استان زنجان در مزیت نسبی اشتغال در سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۹۰ به ترتیب رتبه‌های هفتم و چهارم را بین استان‌های کشور داشت. اشتغال بخش کشاورزی با داشتن مزیت نسبی بین استان‌های کشور جزء فعالیت‌های پایه استان محسوب می‌شود. استان‌های کرمان، اردبیل و گلستان در مزیت نسبی تولید و اشتغال‌های اردبیل، خراسان شمالی و آذربایجان غربی در مزیت نسبی اشتغال رتبه‌های اول تا سوم را در سال‌های مورد مطالعه به خود اختصاص داده‌اند. استان‌های تهران، قم و اصفهان در مزیت نسبی تولید و اشتغال بخش کشاورزی عملکرد ضعیف‌تری را بین استان‌های کشور دارد و این استان‌ها در تولید و اشتغال بخش کشاورزی مزیت نسبی لازم را کسب ننموده‌اند.

طبقه‌بندی JEL: Q73, J21.

واژه‌های کلیدی: ضریب مکانی (LQ)، مزیت نسبی، ارزش افزوده، اشتغال، استان زنجان.

۱. مقدمه

بخش کشاورزی از اهمیت ویژه‌ای در اقتصاد ایران برخوردار است و یکی از بخش‌های کلیدی در اقتصاد کشور محسوب می‌شود. این بخش به‌مثابه بخش محوری در رشد و توسعه اقتصادی و بخش راهبردی در تأمین نیازهای غذایی جمعیت رو به رشد است. بخش کشاورزی از اهمیت بسیاری در برنامه‌های توسعه برخوردار بوده و از این بخش در برنامه‌های دوم و سوم توسعه به‌عنوان محور توسعه نام برده شده است. در برنامه چهارم توسعه برای این بخش رشد سالانه ۶ درصد و طی سال‌های برنامه پنجم توسعه به‌طور متوسط رشدی برابر ۷ درصد در سال برای آن در نظر گرفته شده است. بخش کشاورزی بزرگترین بخش اقتصادی کشور پس از بخش خدمات است و به‌طور متوسط ۱۲ درصد از تولید ناخالص ملی را به خود اختصاص داده و محل اشتغال بخش وسیعی از جمعیت کشور است. بر این اساس، بررسی عملکرد این بخش برای رشد و توسعه سایر بخش‌های اقتصاد کشور و کل اقتصاد بسیار مورد توجه است.

در مطالعه حاضر، مزیت نسبی تولید و اشتغال در بخش کشاورزی در استان‌های کشور مورد بررسی قرار می‌گیرد. شناخت مزیت نسبی در هر یک از بخش‌های اقتصادی کشور علاوه بر کمک به حضور هوشمندانه در بازارهای جهانی به اختصاص صحیح منابع و سرمایه‌ها کمک شایانی می‌کند. از سویی، استان‌های کشور از امکانات و توانمندی‌های تولیدی متنوعی به‌دلیل تنوع بومی و شرایط آب و هوایی برخوردارند که این امر به‌ویژه در بخش کشاورزی چشمگیر است. به این ترتیب انتظار می‌رود هر یک از استان‌های کشور در تولید پاره‌ای از محصولات و بخش‌ها برتری نسبی داشته باشند. یادآور می‌شود محدوده مکانی و جغرافیایی این گزارش استان زنجان و سایر استان‌های کشور می‌باشد. در بررسی مزیت نسبی تولید در سال ۱۳۷۹ با ادغام استان‌های تازه تأسیس خراسان شمالی و جنوبی با خراسان رضوی تحلیل بر مبنای ۲۸ استان کشور صورت می‌گیرد، همچنین تولید ناخالص داخلی استان‌ها بدون در نظر گرفتن ارزش افزوده نفت خام طبیعی محاسبه و مدنظر قرار گرفته است. دوره زمانی بررسی ارزش افزوده بخش کشاورزی استان‌های کشور سال‌های (۱۳۷۹-۱۳۸۸) است و مزیت نسبی این بخش تنها برای سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۸ مورد بررسی قرار گرفته است. در بررسی مزیت نسبی اشتغال در سال ۱۳۹۰ با اضافه شدن استان البرز به جمع استان‌های کشور تحلیل بر اساس ۳۱ استان صورت گرفته است. در مطالعه حاضر، سهم اشتغال بخش کشاورزی استان‌های کشور طی سال‌های (۱۳۸۴-۱۳۹۰) و مزیت نسبی اشتغال بخش کشاورزی در سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۹۰ مورد بررسی قرار گرفته است.

با توجه به مطالب عنوان شده، هدف اصلی مطالعه حاضر بررسی مزیت نسبی ارزش افزوده و اشتغال بخش کشاورزی در استان‌های کشور می‌باشد. برای این منظور، مهم‌ترین پرسش‌هایی که در این مقاله به آنها پاسخ داده می‌شود عبارتند از:

- وضعیت و اولویت استان زنجان در زمینه مزیت نسبی ارزش افزوده بخش کشاورزی در مقایسه با سایر استان‌های کشور چگونه است؟ آیا بخش کشاورزی استان زنجان جزء بخش‌های مزیت‌دار در فعالیت‌های عمده اقتصادی است؟

- وضعیت مزیت نسبی استان‌های کشور در زیربخش‌های کشاورزی چگونه است؟

- سهم اشتغال بخش کشاورزی استان زنجان از کل اشتغال در مقایسه با سایر استان‌های کشور چگونه است؟ آیا استان زنجان مزیت نسبی لازم را در اشتغال بخش کشاورزی دارد؟ بخش اول این مطالعه به ادبیات موضوع، مبانی نظری و معرفی الگوهای مورد استفاده جهت پاسخ به پرسش‌های فوق اختصاص می‌یابد. در بخش دوم، مهم‌ترین یافته‌های این تحقیق شامل بررسی ارزش افزوده بخش کشاورزی استان‌ها، سهم این بخش از تولید ناخالص داخلی مناطق، رشد بخش کشاورزی طی سال‌های (۱۳۷۹-۱۳۸۸) و بررسی مزیت نسبی ارزش افزوده بخش کشاورزی در استان‌های کشور می‌باشد. در بخش سوم به بررسی سهم بخش کشاورزی و مزیت نسبی این بخش در اشتغال استان‌های کشور پرداخته شده است. بخش پایانی نیز به نتیجه‌گیری اختصاص می‌یابد.

۲. ادبیات موضوع

در کشور ما مطالعاتی ارزنده پیرامون موضوعات مختلف اقتصادی - اجتماعی در سطوح استانی صورت گرفته است و از برخی فنون کمی نیز بهره‌گیری شده است. از آن میان، مطالعاتی که در زمینه مزیت نسبی کشاورزی صورت گرفته است به‌طور مشخص ارزش افزوده این بخش را در زیربخش‌های زراعت و باغداری، دام و طیور، جنگل و مرتع و شیلات و آبریان در محصولات خاص مورد بررسی قرار دادند و کمتر مطالعه‌ای در زمینه بررسی مزیت نسبی تولید و اشتغال بخش کشاورزی به تفکیک استان‌های کشور صورت گرفته است. در میان مطالعات صورت گرفته مطالعات ذیل بیشترین ارتباط را در خصوص بررسی مزیت نسبی کشاورزی داشته‌اند.

جعفری صمیمی و حسینی (۱۳۸۵) در مطالعه خود رابطه بین شاخص مزیت نسبی ارزش افزوده بخش کشاورزی را با شاخص توسعه اقتصادی این بخش در استان خراسان با وضعیت سایر استان‌های کشور مورد مقایسه قرار دادند. بر اساس نتایج تحقیق مذکور، استان خراسان در زمینه فعالیت بخش کشاورزی از مزیت نسبی برخوردار بوده و رتبه ۱۵ را بین سایر استان‌های کشور

به‌دست آورده است. در زمینه توسعه بخش کشاورزی نتایج تحقیق نشان می‌دهند که شاخص توسعه بخش کشاورزی استان خراسان معادل ۰/۵۳۸ برآورد شده است. این استان در رده استان‌های توسعه یافته در بخش کشاورزی محسوب شده است و رتبه سوم را از این لحاظ کسب نموده است. آنها همچنین در مطالعه دیگری مزیت نسبی ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی را در منطقه خراسان بر اساس عملکرد برنامه سوم توسعه مورد ارزیابی قرار دادند. نتایج بررسی حاضر بر اساس عملکرد برنامه سوم نشان می‌دهد طی دوره مورد بررسی از میان ۴ بخش عمده اقتصادی بخش کشاورزی نسبت به بخش‌های دیگر اقتصادی دارای مزیت نسبی بیشتری بوده و بخش صنعت به کلی فاقد مزیت نسبی در منطقه خراسان است، اما بین ۷۲ رشته فعالیت اقتصادی، فعالیت‌های مرتبط با خدمات گردشگری نظیر هتل و خوابگاه و فعالیت‌های صنعتی خاص همچنین محصولات غذایی دارای مزیت نسبی در خراسان هستند.

چیدری و وکیل‌پور (۱۳۷۹) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود مزیت نسبی فعالیت‌های بخش کشاورزی را در ایران مورد بررسی قرار دادند. در این تحقیق، مزیت نسبی میان زیربخش‌های کشاورزی و جایگاه هر یک از زیربخش‌های زراعت و باغبانی، دام و طیور، جنگل و مرتع، شیلات و آبزیان طی برنامه‌های اول و دوم توسعه اقتصادی مورد ارزیابی قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که تنها زیربخش دام و طیور دارای رابطه مبادله داخلی مثبت بوده و بیشترین کمک را برای تأمین وجوه سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی می‌کند. همچنین، این زیربخش از لحاظ میزان سرمایه‌گذاری برای ایجاد هر واحد ارزش افزوده در بخش کشاورزی و نیز اشتغال به سایر زیربخش‌های کشاورزی مزیت دارد.

شاهنوشی و همکارانش (۱۳۸۴) در مطالعه‌ای به بررسی و تعیین مزیت نسبی محصولات عمده زراعی استان خراسان پرداخته و ضمن محاسبه شاخص‌های مزیت نسبی برای محصولات عمده زراعی آنها را در سطح شهرستان‌های استان نیز مورد مقایسه قرار داده‌اند.

پیراسته و کریمی (۱۳۸۵) با استفاده از روش ضرایب مکانی نشان دادند که کشت دیم محصولات زراعی در استان اصفهان با توجه کم‌آبی‌های موجود در این شهرستان مزیت نسبی ندارد و تنها کشت آبی برخی از محصولات زراعی مانند حبوبات دارای مزیت نسبی است.

نجفی و میرزایی (۱۳۸۲) نیز در مطالعه‌ای دیگر در استان فارس با استفاده از شاخص مزیت نسبی نشان دادند چهار محصول از ۱۸ محصول زراعی مورد بررسی شامل گندم دیم، جو دیم، چغندر و آفتابگردان در نرخ برابری نسبی ارزش دارای مزیت نسبی نبوده و گوجه فرنگی بالاترین مزیت نسبی را داشته است.

پازنگیان (۱۳۸۰) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با استفاده از روش هزینه منابع داخلی (DRC) تحت دو سناریو قیمت جهانی بر اساس نرخ ارزهای غیررسمی و متوسط ارزش هر واحد صادراتی به بررسی مزیت نسبی بخش کشاورزی در ۴ زیربخش زراعت، دامپروری و شکار، جنگلداری و ماهیگیری برای دو سال ۱۳۶۷ و ۱۳۷۲ پرداخته است. مجموعه نتایج حاصل از سناریوی اول حاکی از اولویت زیربخش‌های کشاورزی در دو سال موردنظر به ترتیب ماهیگیری، زراعت، دامپروری و شکار و جنگلداری است. این اولویت‌بندی بر اساس نتایج حاصل از سناریوی دوم در سال ۱۳۷۶ به‌طور کامل و در سال ۱۳۷۲ تا حدود زیادی تأیید شده است.

۳. مبانی نظری

با توجه به کثرت تحقیقات انجام شده در شناسایی مزیت نسبی تاکنون الگوهای بسیاری برای تعیین مزیت نسبی کالاها و مناطق مختلف در نظریه‌های توسعه اقتصادی و اقتصاد منطقه‌ای معرفی شده است که هر یک از این الگوها با در نظر گرفتن اطلاعات موجود و قابل دسترس در سطح اقتصاد ملی و منطقه‌ای و در نظر گرفتن محدودیت‌های تحقیق در پی شرح و نتیجه‌ای بوده‌اند که در درجه اول از اعتبار کافی برخوردارند و در درجه دوم قابل تعمیم و تفسیر باشند. بر اساس الگوهای بررسی مزیت نسبی مهم‌ترین روش‌های بررسی مزیت نسبی عبارتند از روش هزینه منابع داخلی (DRC)^۱، نسبت هزینه به منفعت اجتماعی (SCB)^۲، روش مزیت نسبی آشکار شده (RCA)^۳، مدل سهم‌های متغیر (SSM)^۴ و روش ضریب مکان (LQ)^۵.

نکته مهم این است که مزیت نسبی منطقه‌ای در بخش‌های مختلف اقتصادی چگونه قابل اندازه‌گیری است؟ در بسیاری از مطالعات از شاخص RCA برای تعیین مزیت نسبی منطقه‌ای محصولات خاص یا یک بخش اقتصادی و تعیین جایگاه جهانی یک محصول خاص یا یک بخش اقتصادی و تعیین جایگاه جهانی یک محصول و تغییرات آن در طول زمان استفاده شده است.

تا آنجا که به اندازه‌گیری مزیت نسبی بخش کشاورزی در سطوح منطقه‌ای مربوط می‌شود، استفاده از هر یک از روش‌های اندازه‌گیری مذکور ممکن است. از آنجا که در این مطالعه اندازه‌گیری مزیت نسبی بخش کشاورزی در سطح منطقه مدنظر است، در میان این روش‌ها ضریب مکان به‌عنوان ابزار تحلیلی انتخاب شده است. دلیل این انتخاب نیز سهولت محاسبه و دسترسی به

1. Domestic Resource Cost
2. Social Cost Benefit
3. Revealed Comparative Advantage
4. Shift Share Model
5. Location Quotient

اطلاعات ارزش افزوده و اشتغال بخش کشاورزی در سطح کشور و مناطق بوده است. به علاوه، از این روش در مطالعات کاربردی بخش کشاورزی استفاده متعارفی شده است. ضریب مکان برای نخستین بار توسط سارجنت فلورانس مطرح شده است و اهمیت نسبی فعالیت‌ها را در اقتصاد ملی نشان می‌دهد. این ضریب نسبت ساده‌ای از سهم نوعی فعالیت خاص از کل فعالیت یک منطقه نسبت به سهم همان فعالیت در کل فعالیت در اقتصاد ملی تعریف می‌گردد و به صورت زیر نمایش داده می‌شود:

$$LQ_i^r = \frac{\text{ارزش افزوده / اشتغال فعالیت } i \text{ در استان } r \text{ ام}}{\text{کل محصول ناخالص داخلی / اشتغال استان } r \text{ ام}} \quad (1)$$

که در آن، LQ_i^r بیانگر ضریب مکان فعالیت i در منطقه r می‌باشد. فعالیت i در بررسی حاضر بخش کشاورزی می‌باشد.

استنتاج معمول آن است که زمانی که مقدار شاخص برابر با واحد است تولید منطقه‌ای با تولید ملی در فعالیت موردنظر برابر است و تولید منطقه پاسخگوی مصرف (تقاضا) منطقه می‌باشد. در این صورت، منطقه کالا یا خدمت موردنظر را وارد یا صادر نمی‌کند. به طور مشابه، مقدار شاخص بزرگتر از واحد نشان می‌دهد که در منطقه موردنظر مازاد وجود دارد و منطقه این مازاد را صادر می‌کند. به هر حال، شاخص LQ که به طور معمول توسط برنامه‌ریزان اقتصاد منطقه‌ای بکاربرده می‌شود زمانی دارای معنا است که برای مقایسه بین مناطق مختلف و تعیین توانمندی‌های هر منطقه بکار گرفته شود. در واقع، از آنجایی که LQ گرایش‌های تخصصی هر مکان و زمینه‌های مستعد برای توسعه را ترسیم می‌نماید بهتر آن است که این معیار برای مناطق مختلف یک کشور محاسبه و ارزیابی شود. با توجه به الگوی فوق، شاخص مزیت نسبی ارزش افزوده و اشتغال بخش کشاورزی در استان‌های کشور محاسبه شده و وضعیت استان زنجان و سایر استان‌های کشور مورد بررسی قرار گرفته است.

۴. وضعیت ارزش افزوده بخش کشاورزی در استان‌ها

در این بخش، ارزش افزوده بخش کشاورزی و سهم این بخش در تولید ناخالص داخلی استان‌ها و همچنین رشد اقتصادی بخش کشاورزی استان‌های کشور طی سال‌های (۱۳۷۹-۱۳۸۸) مورد بررسی قرار می‌گیرد. لازم به ذکر است ارزش افزوده و تولید ناخالص داخلی به قیمت جاری مدنظر قرار گرفته است.

بر اساس اطلاعات جدول (۱)، ارزش افزوده بخش کشاورزی استان زنجان در سال ۱۳۷۹ معادل ۱۴۳۹ میلیارد ریال بوده است که ۲۶ درصد از تولید ناخالص داخلی بدون نفت این استان را شامل می‌شود. استان زنجان ۱/۹ درصد از ۷۵۱۰۳ میلیارد ریال ارزش افزوده بخش کشاورزی کشور را در این سال داشته است. از نظر سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی استان زنجان رتبه هفتم را بین ۲۸ استان کشور کسب نموده است. سهم بخش کشاورزی در کشور معادل ۱۵ درصد از تولید ناخالص داخلی بدون نفت است. بیشترین سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی بدون نفت استان‌های کشور به استان‌های کرمان، گلستان و اردبیل اختصاص داشته است سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی این استان‌ها به ترتیب ۴۰، ۳۲ و ۳۰ درصد بوده است. کمترین سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی به استان تهران با ۲ درصد اختصاص داشته است. بجز استان‌های اصفهان، قم، مرکزی، بوشهر و خوزستان سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی سایر استان‌های کشور از سهم این بخش در کشور بالاتر بوده است.

بر اساس اطلاعات جدول فوق، بخش کشاورزی استان زنجان در سال ۱۳۸۸ با ارزش افزوده‌ای معادل ۷۰۷۲ میلیارد ریال سهمی معادل ۲۰ درصد از تولید ناخالص داخلی منطقه را به خود اختصاص داده است. ارزش افزوده بخش کشاورزی کشور در سال ۱۳۸۸ معادل ۳۵۰۴۱۷ میلیارد ریال بوده است که ۱۰ درصد از تولید ناخالص داخلی بدون نفت کشور را شامل می‌شود. سهم بخش کشاورزی استان زنجان از ارزش افزوده به دست آمده این بخش در کشور معادل ۲ درصد بوده است. در رتبه‌بندی سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی هر منطقه استان زنجان رتبه هشتم را بین استان‌های کشور کسب نموده است. بخش کشاورزی در استان‌های اردبیل، کرمان و گلستان بیشترین سهم از تولید ناخالص داخلی بدون نفت این استان‌ها را دارد. بخش کشاورزی استان تهران با ۲ درصد سهم کمترین نقش در ایجاد محصول ناخالص داخلی این استان داشته است و از این نظر استان تهران در رتبه آخر بین استان‌های کشور قرار داشته است.

متوسط سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی استان زنجان طی دوره مورد بررسی بر اساس اطلاعات موجود در جدول (۱) معادل ۲۲ درصد بوده است. استان زنجان بجز سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۶ همواره جزء ۱۰ استان اول از لحاظ سهم بالای بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی مناطق بوده است. بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی بدون نفت کشور طی سال‌های (۱۳۷۹-۱۳۸۸) به طور متوسط ۱۲ درصد سهم داشته است. بین استان‌های کشور بیشترین سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی بدون نفت به استان‌های گلستان، اردبیل و کرمان به ترتیب با متوسط سهمی معادل ۳۵، ۲۹ و ۲۸ درصد و کمترین به استان تهران با متوسط سهم ۲ درصد اختصاص داشته است.

متوسط سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی استان‌های کشور بجز استان‌های تهران، قم، اصفهان و بوشهر بالاتر از متوسط سهم کشوری این بخش بوده است.

در سال‌های (۱۳۷۹-۱۳۸۸) استان خراسان شمالی با متوسط رشد ۳۷ درصد و استان قزوین با متوسط رشد ۱۵ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین میزان رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی را در این سال‌ها داشته‌اند. ارزش افزوده بخش کشاورزی طی دوره مورد بررسی در تمام استان‌های کشور از رشد بالای ۱۵ درصد برخوردار بوده است. در استان زنجان طی دوره مورد بررسی بخش کشاورزی از متوسط رشد ۲۰ درصدی برخوردار بوده است.

با توجه به الگوی معرفی شده در بخش قبل انتظار می‌رود استان‌هایی که بخش کشاورزی سهم بالایی از تولید ناخالص داخلی آن استان داشته است از مزیت نسبی لازم در این بخش نیز برخوردار باشند که در بخش بعدی با محاسبه ضریب مکانی نتیجه را ارزیابی خواهیم نمود.

جدول ۱. ارزش افزوده، متوسط سهم و رشد بخش کشاورزی استان‌های کشور طی سال‌های (۱۳۷۹-۱۳۸۸)

شماره	شهر	ارزش افزوده کشاورزی (میلیارد ریال)										متوسط سهم (درصد)	متوسط رشد (درصد)
		۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۷۹		
۱۹	کل کشور	۳۵۰۴۱۷	۹۸۰۲۸۸	۲۶۲۱۶۸	۲۱۰۰۹۵	۱۷۲۴۱۴	۱۴۷۰۸۷	۱۲۸۷۸۵	۱۰۶/۱۱۰	۸۲/۳۸۸	۷۵/۱۰۳	۱۲	
۱۶	آذربایجان شرقی	۱۳۳۹۹۰	۱۳۳۸۶۵	۱۲۰۰۳۳	۱۰۸۴۸۴	۸۶۶۶۶	۶/۰۸۰	۶/۱۹۲	۵۷۰۹	۴۳۹۵	۳/۹۵۵	۱۳	
۱۹	آذربایجان غربی	۱۵۸۸۷۵	۱۲۳۰۷	۱۰۴۸۸	۹۳۶۰	۷/۹۱۰	۶/۴۱۶	۵/۵۳۲	۴/۴۰۴	۳/۴۹۴	۳/۲۵۲	۲۰	
۲۲	اردبیل	۱۱/۲۲۵	۹/۱۶۷	۸۰۹۷	۵/۸۶۶	۴/۵۶۶	۴/۲۲۲	۳/۸۴۸	۳/۰۴۱	۲/۱۸۰	۱/۹۳۱	۲۹	
۱۹	اصفهان	۱۶/۳۸۱	۱۶/۷۵۶	۱۷/۰۳۸	۱۲/۲۴۴	۹/۳۳۵	۷/۴۸۳	۶/۹۲۹	۴/۸۱۷	۴/۰۹۸	۳/۶۴۴	۹	
۲۶	ایلام	۲/۸۸۱	۲/۱۵۵	۲/۳۱۳	۱/۸۳۱	۱/۶۷۸	۱/۲۱۲	۷۹۹	۷۹۹	۵۸۱	۴۰۵	۱۷	
۲۱	بوشهر	۴/۳۸۲	۳/۸۷۲	۳/۳۳۵	۲/۸۵۵	۲/۱۵۶	۱/۸۳۳	۱/۴۶۶	۱/۴۱۶	۹۳۹	۸۲۲	۱۰	
۲۲	تهران	۲۱/۸۸۴	۱۵/۶۲۹	۱۳/۵۹۰	۱۱/۹۲۹	۸/۴۹۲	۷/۶۶۲	۶/۵۳۰	۵/۱۹۳	۴/۰۰۰	۳/۷۵۰	۲	
۲۱	چهارمحال بختیاری	۵/۶۸۱	۴/۸۴۳	۴/۱۴۱	۳/۵۵۵	۲/۵۸۸	۲/۲۴۱	۲/۰۴۵	۱/۵۹۵	۱/۲۴۸	۱/۰۳۱	۲۴	
۳۷	خراسان جنوبی	۵/۴۹۶	۳/۹۷۳	۴/۰۱۴	۲/۴۶۶	۱/۹۳۱	۱/۲۱۷	۰	۰	۰	۰	۲۱	
۱۹	خراسان رضوی	۲۶/۸۳۴	۱۷/۲۹۴	۱۹/۹۰۰	۱۳/۶۹۹	۱۱/۰۶۱	۱۰/۴۶۹	۱۲/۶۰۲	۹/۵۶۵	۷/۷۱۲	۶/۸۲۸	۱۴	
۲۰	خراسان شمالی	۴/۸۷۲	۳/۵۶۸	۳/۵۶۲	۲/۹۴۰	۲/۴۶۰	۲/۰۲۵	۰	۰	۰	۰	۱۹	
۱۷	خوزستان	۱۷/۹۰۰	۱۸/۸۴۳	۱۵/۱۰۳	۱۲/۵۹۴	۱۱/۸۲۷	۹/۷۷۰	۷/۸۵۱	۶/۹۷۶	۶/۱۱۴	۴/۴۴۷	۱۲	
۲۰	زنجان	۷/۰۷۲	۵/۸۱۴	۴/۶۱۴	۴/۳۰۵	۳/۶۳۴	۲/۹۰۴	۲/۴۵۳	۱/۹۵۳	۱/۳۷۳	۱/۴۴۹	۲۲	
۲۰	سمنان	۵/۵۸۴	۴/۶۵۶	۲/۸۰۶	۲/۶۶۴	۲/۳۶۹	۲/۳۸۴	۱/۸۰۱	۱/۴۷۲	۱/۳۵۱	۱/۱۶۷	۱۸	
۲۱	سیستان و بلوچستان	۶/۶۹۷	۴/۹۷۴	۴/۱۸۱	۳/۶۱۰	۳/۵۱۷	۲/۶۳۵	۲/۴۲۱	۱/۹۴۹	۱/۳۹۸	۱/۲۱۲	۱۷	
۱۹	فارس	۲۸/۶۲۸	۲۲/۴۹۵	۲۰/۸۶۸	۱۶/۴۴۱	۱۵/۴۲۱	۱۲/۸۵۸	۱۱/۲۰۰	۹/۲۲۱	۷/۱۱۶	۶/۲۷۰	۲۰	
۱۵	قزوین	۸۰۷۵	۸/۱۳۵	۶/۰۷۴	۵/۵۷۵	۴/۴۰۸	۳/۵۲۸	۳/۰۰۸	۲/۵۶۶	۳/۲۱۲	۲/۳۷۷	۱۶	
۱۶	قم	۲/۶۲۴	۲/۲۹۸	۲/۰۵۱	۱/۸۱۵	۱/۳۵۸	۱/۲۸۷	۱/۱۵۴	۹۱۴	۸۲۴	۷۰۵	۹	
۲۴	کردستان	۷/۰۳۱	۴/۹۳۷	۴/۸۰۷	۳/۹۶۲	۳/۱۱۹	۲/۹۵۹	۲/۱۹۲	۱/۵۸۴	۱/۱۱۳	۱/۱۱۳	۱۸	
۱۸	کرمان	۲۶/۲۷۶	۱۷/۲۹۶	۲۴/۶۲۳	۱۸/۵۸۷	۱۲/۰۷۵	۱۰/۲۸۰	۸/۴۸۴	۷/۳۷۷	۵/۵۰۴	۸/۱۲۹	۲۸	
۲۳	کرمانشاه	۹/۴۴۶	۶/۴۲۶	۶/۰۳۲	۶/۰۳۲	۴/۸۰۰	۳/۲۹۷	۳/۱۹۲	۲/۷۱۸	۱/۹۲۰	۱/۵۳۹	۱۷	
۲۱	کهگیلویه و بویراحمد	۳/۰۳۴	۲/۵۰۶	۹/۳۰۱	۲/۰۰۳	۱/۸۲۱	۱/۵۲۳	۱/۳۲۷	۱/۱۱۵	۸۰۰	۵۸۰	۲۲	
۱۸	گلستان	۱۲/۱۵۲	۱۰/۱۷۷	۹/۳۷۸	۷/۰۹۹	۶/۷۱۴	۶/۴۸۴	۵/۳۱۱	۴/۰۸۱	۳/۰۶۲	۲/۹۳۵	۳۵	
۲۰	گیلان	۱۲/۳۳۰	۱۲/۵۵۰	۸/۱۷۷	۶/۵۰۰	۶/۱۰۷	۴/۹۳۵	۵/۰۳۷	۴/۵۲۷	۲/۹۷۲	۲/۸۱۲	۱۵	
۱۶	لرستان	۸/۳۱۵	۶/۹۰۴	۶/۱۷۵	۵/۵۴۵	۴/۱۹۸	۳/۵۹۵	۳/۳۶۷	۲/۸۷۳	۲/۲۹۲	۲/۲۰۳	۲۱	
۲۲	مازندران	۳۲/۲۵۹	۳۰/۹۳۲	۲۰/۰۳۴	۱۶/۴۵۱	۱۴/۲۸۲	۱۲/۰۶۷	۱۱/۵۸۱	۹/۳۴۳	۷/۱۴۳	۵/۵۱۷	۲۴	
۲۲	مرکزی	۸/۲۷۰	۷/۵۲۶	۷/۸۶۴	۶/۰۰۵	۴/۰۸۱	۳/۹۴۴	۳/۲۴۲	۲/۲۲۹	۱/۹۶۵	۵/۵۱۷	۱۲	
۱۶	هرمزگان	۶/۴۱۶	۵/۳۱۰	۴/۵۱۷	۴/۱۱۰	۴/۳۰۷	۳/۸۸۰	۳/۰۳۵	۳/۰۱۵	۲/۱۳۶	۱/۸۳۹	۱۳	
۲۰	همدان	۱۲/۹۸۵	۹/۸۵۰	۱۰/۱۷۵	۶/۹۱۹	۵/۴۸۱	۵/۲۱۱	۴/۳۳۱	۳/۹۶۳	۳/۱۰۴	۲/۶۰۹	۲۴	
۲۱	یزد	۶/۰۳۱	۴/۳۱۸	۳/۹۷۶	۲/۹۱۹	۲/۲۵۳	۱/۹۷۵	۱/۹۵۶	۱/۹۶۹	۱/۲۴۴	۱/۱۷۵	۱۲	

مأخذ: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و نتایج تحقیق.

۵. مزیت نسبی تولید بخش کشاورزی در استان‌ها

در این بخش با استفاده از اطلاعات مربوط به سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی از محصول ناخالص داخلی استان‌های کشور و با توجه به الگوی معرفی شده در بخش قبلی شاخص مزیت نسبی بخش کشاورزی و زیربخش‌های زراعت و باغداری، دامداری، جنگلداری و ماهیگیری در استان‌های کشور برای سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۸ محاسبه شده است.

۵-۱. مزیت نسبی ارزش افزوده بخش کشاورزی استان‌ها

در سال ۱۳۷۹ شاخص مزیت نسبی ارزش افزوده فعالیت بخش کشاورزی در استان زنجان بر اساس اطلاعات جدول (۲) برابر $1/8$ به دست آمده است. بنابراین، با توجه به اینکه شاخص مزیت نسبی ارزش افزوده بخش کشاورزی استان زنجان بزرگتر از یک ($LQ > 1$) می‌باشد، بنابراین استان زنجان در زمینه ارزش افزوده بخش کشاورزی از مزیت نسبی برخوردار می‌باشد. همانطور که در نمودار (۱) ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۷۹ استان زنجان رتبه هفتم را بین ۲۸ استان کشور از نظر این شاخص به دست آورده است. بیشترین مقدار شاخص مزیت نسبی در سال ۱۳۷۹ ارزش $2/8$ مربوط به استان کرمان می‌باشد. با توجه به اینکه شاخص مزیت نسبی ارزش افزوده بخش کشاورزی در استان کرمان بزرگتر از یک می‌باشد، بنابراین این استان علاوه بر اینکه در زمینه فعالیت بخش کشاورزی از مزیت نسبی برخوردار است، بلکه در مقایسه با سایر استان‌های کشور نیز رتبه نخست را به خود اختصاص داده است. این استان در بخش پیش از نظر سهم نیز در رتبه اول قرار داشته است. از نظر این شاخص استان‌های اردبیل و گلستان در رده‌های بعدی قرار دارند. در مقابل، کمترین مقدار شاخص $0/2$ مربوط به استان تهران می‌باشد و این استان در زمینه ارزش افزوده فعالیت بخش کشاورزی فاقد مزیت نسبی لازم بوده است.

بررسی وضعیت مزیت نسبی ارزش افزوده بخش کشاورزی سال ۱۳۷۹ در سایر استان‌های کشور نیز نشان می‌دهد بجز استان‌های تهران، اصفهان، قم و خوزستان که شاخص مزیت نسبی ارزش افزوده فعالیت بخش کشاورزی آنها کوچکتر از یک ($LQ < 1$) می‌باشد دیگر استان‌های کشور در زمینه ارزش افزوده بخش کشاورزی از مزیت نسبی برخوردار می‌باشند. بنابراین، لازم است ارزش افزوده فعالیت بخش کشاورزی در استان‌های فوق که فاقد مزیت نسبی می‌باشند از طریق برنامه‌ریزی منظم و سازمان‌یافته بهبود یابد تا این استان‌ها نیز مزیت نسبی لازم را در خصوص فعالیت بخش کشاورزی به دست آورند.

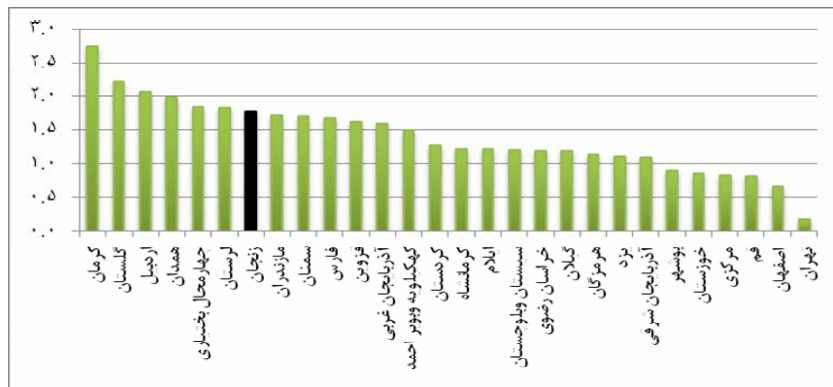
استان زنجان به دلیل موقعیت جغرافیایی و شرایط آب و هوایی مناسب همواره از مزیت نسبی در ارزش افزوده به دست آمده در بخش کشاورزی برخوردار بوده است، به طوری که همواره شاخص مزیت نسبی ارزش افزوده فعالیت بخش کشاورزی استان زنجان بزرگتر از یک ($LQ > 1$) بوده است. مزیت نسبی این بخش در استان زنجان برای سال ۱۳۸۸ معادل $1/9$ محاسبه شده است. بر اساس نمودار (۲) استان زنجان از لحاظ شاخص مزیت نسبی در رتبه هشتم بین استان‌های کشور قرار داشته است. در سال ۱۳۸۸ استان اردبیل با مقدار شاخص $2/7$ رتبه نخست را بین استان‌های کشور از لحاظ شاخص مزیت نسبی بخش کشاورزی کسب نموده است. این شاخص در استان‌های کرمان و گلستان به ترتیب معادل $2/4$ و $2/2$ بوده است. کمترین مقدار شاخص در این سال نیز به استان تهران با $0/2$ اختصاص داشته است. در سال ۱۳۸۸ استان‌های تهران، اصفهان، قم و بوشهر در بخش کشاورزی فاقد مزیت نسبی لازم بوده‌اند، به عبارتی مقدار $LQ < 1$ بوده است. همچنین، مقدار شاخص مزیت نسبی استان‌های یزد، آذربایجان شرقی و هرمزگان $LQ = 1$ بوده است و این استان‌ها جزء استان‌های مزیت‌دار در بخش کشاورزی به حساب نمی‌آیند، بلکه مطابق با تعریف ضریب مکانی این استان‌ها نیازهای منطقه خود را در بخش کشاورزی پاسخگو هستند. در سایر استان‌های کشور مقدار شاخص $LQ > 1$ بوده است و این استان‌ها در زمینه فعالیت‌های بخش کشاورزی از مزیت نسبی لازم برخوردار بوده‌اند.

استان‌های اردبیل، گلستان و کرمان طی سال‌های (۱۳۷۹-۱۳۸۸) از لحاظ مزیت نسبی بین استان‌های کشور جایگاه‌های اول تا سوم را داشته‌اند. استان‌های تهران، قم، اصفهان طی دوره مورد بررسی همواره را $LQ < 1$ تجربه نموده‌اند و در بخش کشاورزی فاقد مزیت نسبی لازم بوده‌اند. استان زنجان بجز سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۶ همواره جزء ۱۰ استان اول دارای مزیت نسبی در بخش کشاورزی بوده است.

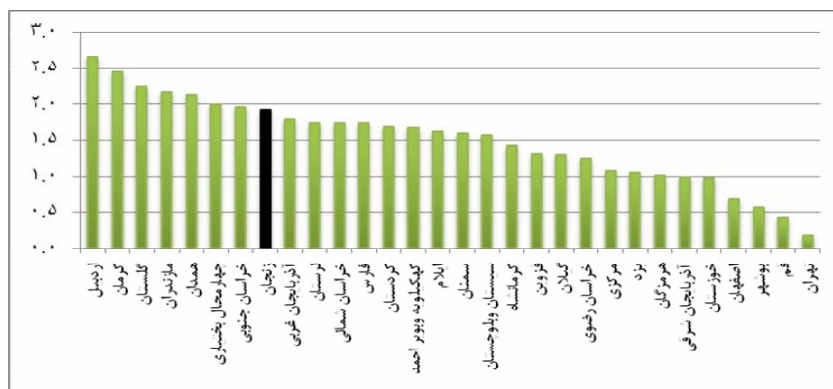
جدول ۲. مزیت نسبی ارزش افزوده بخش کشاورزی استان‌های کشور

استان	سال	
	۱۳۷۹	۱۳۸۸
کل کشور	۱	۱
آذربایجان شرقی	۱/۱	۱
آذربایجان غربی	۱/۶	۱/۸
اردبیل	۲/۱	۲/۷
اصفهان	۰/۷	۰/۷
ایلام	۱/۲	۱/۶
بوشهر	۰/۹	۰/۶
تهران	۰/۲	۰/۲
چهارمحال و بختیاری	۱/۸	۲
خراسان جنوبی	۰/۰	۲
خراسان رضوی	۱/۲	۱/۲
خراسان شمالی	...	۱/۷
خوزستان	۰/۹	۱
زنجان	۱/۸	۱/۹
سمنان	۱/۷	۱/۶
سیستان و بلوچستان	۱/۲	۱/۶
فارس	۱/۷	۱/۷
قزوین	۱/۶	۱/۳
قم	۰/۸	۰/۴
کردستان	۱/۳	۱/۷
کرمان	۲/۸	۲/۴
کرمانشاه	۱/۲	۱/۴
کهگیلویه و بویراحمد	۱/۵	۱/۷
گلستان	۲/۲	۲/۲
گیلان	۱/۲	۱/۳
لرستان	۱/۸	۱/۷
مازندران	۱/۷	۲/۲
مرکزی	۰/۸	۱/۱
هرمزگان	۱/۱	۱
همدان	۲	۲/۱
یزد	۱/۱	۱

مأخذ: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و نتایج تحقیق.

نمودار ۱. شاخص مزیت نسبی ارزش افزوده بخش کشاورزی در استان‌های کشور در سال ۱۳۷۹

نمودار ۲. شاخص مزیت نسبی ارزش افزوده بخش کشاورزی در استان‌های کشور در سال ۱۳۸۸

۲-۵. مزیت نسبی ارزش افزوده زیربخش‌های کشاورزی استان‌ها

۲-۵-۱. زراعت و باغداری

بر اساس اطلاعات جدول (۳) فعالیت زراعت و باغداری استان زنجان در سال ۱۳۷۹ با ارزش افزوده‌ای معادل ۹۵۳/۵ میلیارد ریال در ایجاد ارزش افزوده استان ۱۷/۲ درصد مشارکت داشته است. این مشارکت بالاتر از مقدار مشارکت این فعالیت در کل کشور می‌باشد و این سهم اهمیت بالای این فعالیت را در اقتصاد استان نشان می‌دهد، چراکه حداقل ۱۷ درصد از ارزش افزوده استان زنجان در این بخش ایجاد شده است. در سال ۱۳۷۹ ارزش افزوده ایجاد شده در فعالیت زراعت در سطح ملی معادل ۵۱۲۱۰ میلیارد ریال بوده که از این مقدار ۱/۹ درصد به استان زنجان اختصاص داشته است. ضریب مکانی فعالیت زراعت و باغداری استان زنجان در سال ۱۳۷۹ معادل ۱/۸ بوده

است. این رقم نشان‌دهنده این است که با توجه به عملکرد استان زنجان در این سال فعالیت زراعت و باغداری استان زنجان از قابلیت بالایی در ایجاد ارزش افزوده برخوردار بوده است. مزیت نسبی فعالیت زراعت و باغداری استان زنجان در این سال بین استان‌های کشور رتبه هشتم را کسب نموده است.

بررسی ضریب مکانی در فعالیت زراعت و باغبانی بین استان‌های کشور در سال ۱۳۷۹ نشان می‌دهد که استان کرمان با ضریب مکانی معادل ۳/۸ بالاترین ضریب مکانی را در فعالیت زراعت و باغداری بین استان‌های کشور به خود اختصاص داده است. همچنین، این استان با سهم ۱۴/۹ درصدی از ارزش افزوده فعالیت زراعت و باغداری کشور بیشترین مشارکت را بین استان‌های کشور در ایجاد ارزش افزوده این بخش در سطح ملی داشته است. استان‌های همدان و اردبیل از لحاظ بالاترین ضریب مکانی فعالیت زراعت و باغداری در رتبه‌های بعدی قرار داشته‌اند. بجز استان‌های سیستان و بلوچستان، خوزستان، بوشهر، مرکزی، قم، اصفهان و تهران سایر استان‌های کشور در بخش زراعت و باغداری از مزیت نسبی برخوردار بوده‌اند.

ارزش افزوده فعالیت زراعت و باغداری استان زنجان در سال ۱۳۸۸ رقمی معادل ۴۹۹۱ میلیارد ریال می‌باشد که نسبت به سال ۱۳۷۹، ۵/۳ برابر افزایش داشته است. همچنین، این میزان ارزش افزوده در فعالیت زراعت و باغداری ۱۴/۲ درصد از ارزش افزوده کل منطقه را شامل می‌شود. این ارقام نشان می‌دهند که زراعت و باغداری نقش مهمی را در فعالیت‌های اقتصادی استان ایفا نموده و سهم عمده‌ای از فعالیت‌های اقتصادی را به خود اختصاص داده است. ارزش افزوده کل کشور از طریق فعالیت زراعت و باغداری در سال ۱۳۸۸ معادل ۲۲۹۱۹۸/۶ میلیارد ریال است که از این مقدار ۲/۲ درصد متعلق به استان زنجان بوده است. مقدار ضریب مکانی استان در سال ۱۳۸۸ معادل ۲/۱ بوده است. استان زنجان از لحاظ مزیت نسبی در این فعالیت رتبه پنجم را بین استان‌های کشور داشته است. نکته حائز اهمیت در خصوص فعالیت زراعت و باغداری استان زنجان این است که در واقع این ارزش افزوده بالا به آب و هوای مساعد استان و موقعیت جغرافیایی آن در کشت محصولات زراعی و باغی تعلق دارد. دارا بودن مقام اول کشوری در زمینه تولید کلزا، تنوع منحصر به فرد محصولات زراعی و باغی، بر خورادی از مزیت نسبی در تولید سیر، زیتون و کشمش و کسب رتبه اول تا سوم کشوری در تولید این محصولات، بر خورادی از پتانسیل‌های مناسب آب و خاک و وجود اراضی قابل احیاء و بهره‌برداری و بر خورادی از تنوع اقلیمی و پتانسیل مطلوب در تولید محصولات زراعی و باغی در ایجاد مزیت نسبی لازم در این رشته فعالیت تأثیر گذار بوده است.

استان کرمان در سال ۱۳۸۸ در بخش زراعت و باغداری همچنان جزء مهم‌ترین استان در ایجاد ارزش افزوده این فعالیت در کشور بوده و بالاترین میزان ضریب مکانی بین استان‌های کشور داشته

است. همچنین، رتبه آخر در فعالیت زراعت و باغداری به استان تهران با مزیت نسبی $0/2$ اختصاص داشته است. استان‌های مرکزی، آذربایجان شرقی، بوشهر، اصفهان و قم نیز جزء استان‌های فاقد مزیت در بخش زراعت و باغبانی بوده‌اند. تولید زراعی و باغی سایر استان‌های کشور از مزیت نسبی لازم برخوردار بوده است.

۵-۲-۲. دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم، زنبورعسل و شکار

استان زنجان در فعالیت‌های دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبورعسل و شکار بر اساس اطلاعات جدول (۳) در سال ۱۳۷۹ ارزش افزوده‌ای معادل ۴۴۷ میلیارد ریال ایجاد نموده است. این رقم $8/6$ درصد از ارزش افزوده کل استان را در این سال شامل می‌شود. همچنین، ارزش افزوده ایجاد شده از طریق فعالیت دامداری و مرغداری در استان زنجان $2/3$ درصد از ارزش افزوده ایجاد شده در همان فعالیت در کل کشور را تشکیل می‌دهد. ضریب مکانی این فعالیت برای استان زنجان $2/1$ بوده است. مزیت نسبی این بخش از مزیت نسبی فعالیت زراعت و باغداری استان نیز بیشتر بوده است. استان زنجان در این رشته فعالیت جزء پنج استان برتر از لحاظ بالاترین مزیت نسبی بین استان‌های کشور بوده است.

استان‌های گلستان، اردبیل و چهارمحال و بختیاری بیشترین مزیت نسبی را در رشته فعالیت‌های دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبورعسل و شکار داشته‌اند. کمترین مقدار ضریب مکانی به استان‌های هرمزگان و تهران با $0/3$ اختصاص داشته است. استان کرمان که رتبه اول را در رشته فعالیت‌های زراعت و باغداری دارد در این رشته فعالیت از مزیت نسبی لازم برخوردار نبوده و در فهرست استان‌هایی است که تولیدات این رشته فعالیت را از مناطق دیگر وارد می‌کنند.

در سال ۱۳۸۸ فعالیت‌های دامداری و مرغداری استان زنجان توانست ارزش افزوده‌ای معادل ۱۹۸۷ میلیارد ریال ایجاد نماید که این رقم $5/6$ درصد از ارزش افزوده کل استان می‌باشد. دامداری و مرغداری استان $1/8$ درصد از ارزش افزوده ایجاد شده در این فعالیت را سطح کل کشور به خود اختصاص داده است. این ارقام اهمیت نسبتاً بالای فعالیت‌های دامداری و مرغداری را در استان زنجان نشان می‌دهد. با توجه به اینکه ضریب مکانی برای این فعالیت در استان بزرگتر از یک می‌باشد، عملکرد مناسب این فعالیت در استان روشن تر می‌شود. ظرفیت‌های بالقوه در تولید علوفه و غلات مورد نیاز در اراضی کشاورزی و منابع طبیعی و موقعیت مناسب برای توسعه دامداری و وجود صنایع مرتبط با دامداری (کارخانه شیر پاستوریزه، کشتارگاه‌های صنعتی طیور واحدهای تولید فرآورده‌های لبنی) در ایجاد مزیت نسبی لازم در این رشته تأثیر گذار بوده است. از نظر شاخص

ضریب مکانی استان زنجان رتبه ۱۱ را در این رشته فعالیت بین استان‌های کشور کسب نموده است، البته لازم به ذکر است متوسط رشد ارزش افزوده در این بخش برابر با ۱۷/۸ درصد بوده است، در حالی که متوسط رشد ارزش افزوده کل کشور در این فعالیت ۱۳/۸ می‌باشد. بنابراین، شاید بتوان گفت چنانچه این فعالیت در فرایند تصمیم‌گیری توسعه منطقه در اولویت قرار گیرد چه بسا بتواند به جایگاه مناسب‌تری ارتقاء یابد.

در سال ۱۳۸۸ بیشترین مقدار ضریب مکانی در این رشته فعالیت به استان‌های اردبیل، چهارمحال و بختیاری و گلستان اختصاص داشته است و کمترین مزیت نسبی در این سال نیز به استان‌های تهران و هرمزگان اختصاص دارد. علاوه بر این استان‌ها، استان‌های گیلان، بوشهر و کرمان نیز مزیت نسبی لازم را در رشته فعالیت دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبورعسل و شکار کسب نکرده‌اند. ضرایب مکانی این رشته فعالیت در سایر استان‌های کشور بزرگتر از واحد بوده و مزیت نسبی لازم را در این رشته فعالیت داشته‌اند.

۵-۲-۳. جنگلداری

بر اساس داده‌های موجود در جدول (۳) فعالیت جنگلداری استان زنجان در سال ۱۳۷۹ حدود ۵ میلیارد ریال ارزش افزوده ایجاد نموده و ۰/۱ درصد از کل ارزش افزوده منطقه را به خود اختصاص داده است. استان زنجان ۰/۵ درصد از کل ارزش افزوده بخش جنگلداری کشور را در این سال به خود اختصاص داده است. ضریب مکانی فعالیت جنگلداری استان زنجان در سال ۱۳۷۹ برابر ۰/۴ می‌باشد که ضریب مکانی کمتر از یک از نبود مزیت نسبی در فعالیت جنگلداری استان حکایت دارد. بر اساس این ضریب، استان زنجان بین استان‌های مختلف کشور رتبه ۲۳ را کسب نموده است. بیشترین ضریب مکانی در این رشته فعالیت به استان کهگیلویه و بویراحمد با ۷/۳ تعلق دارد استان‌های ایلام و مازندران از لحاظ داشتن بالاترین میزان ضریب مکانی به ترتیب در رتبه‌های دوم و سوم استان‌های کشور قرار دارند و کمترین میزان این ضریب به استان تهران با ۰/۱ تعلق دارد. استان‌های یزد، خراسان رضوی، همدان، اردبیل، خوزستان، آذربایجان شرقی، زنجان، قم، اصفهان، مرکزی، قزوین و تهران در رشته فعالیت جنگلداری از مزیت نسبی لازم برخوردار نیستند.

ارزش افزوده فعالیت جنگلداری استان زنجان در سال ۱۳۸۸ رقمی معادل ۴۶ میلیارد ریال می‌باشد که ۱/۱ درصد از ارزش افزوده فعالیت جنگلداری کل کشور می‌باشد. همانطور که ملاحظه می‌شود این فعالیت سهم قابل توجهی در ایجاد ارزش افزوده کل منطقه و کشور را دارا نمی‌باشد. استان زنجان در سال ۱۳۸۸ با اجرای برنامه‌های مناسب مزیت نسبی لازم در این رشته فعالیت کسب

نموده است، به طوری که در این سال از مجموعه ۱۲ استان با ضریب مکانی کمتر از یک در سال ۱۳۷۹ خارج و به جمع استان‌های دارای مزیت پیوسته است که ضریب مکانی این فعالیت در استان در این سال معادل ۱/۱ می‌باشد. استان زنجان از نظر این ضریب بین استان‌های کشور رتبه ۱۹ را داشته است. استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، مازندران و ایلام بالاترین میزان ضریب مکانی را بین استان‌های کشور داشته‌اند. این استان‌ها در سال ۱۳۷۹ به استثنای استان زنجان در سال ۱۳۸۸ همچنان فاقد مزیت نسبی لازم در رشته فعالیت جنگلداری بوده‌اند.

۵-۲-۴. ماهیگیری

آخرین فعالیت گروه کشاورزی، ماهیگیری می‌باشد. ارزش افزوده این فعالیت اقتصادی در استان زنجان بر اساس اطلاعات جدول (۳) در سال ۱۳۷۹ معادل ۲/۶ میلیارد ریال بوده است که ۰/۰۵ درصد از ارزش افزوده کل استان را تشکیل می‌دهد. ارزش افزوده فعالیت ماهیگیری در کل کشور در همین سال معادل ۱۹۳۳ میلیارد ریال می‌باشد. به این ترتیب، ۰/۱ درصد ارزش افزوده ماهیگیری کل کشور در این استان به دست آمده است. این ارقام اهمیت نسبتاً پایین فعالیت ماهیگیری را در استان زنجان نشان می‌دهد. با توجه به اینکه ضریب مکانی برای این فعالیت در استان کوچکتر از یک می‌باشد عملکرد ضعیف این فعالیت روشن تر می‌شود. ضریب مکانی برای فعالیت ماهیگیری استان زنجان در سال ۱۳۷۹ برابر با ۰/۱ می‌باشد که نشان‌دهنده مزیت بسیار پایین این فعالیت در ایجاد ارزش افزوده استان در این بخش است. استان‌های بوشهر و هرمزگان به ترتیب با ضریب مکانی ۱۱/۴ و ۱۱/۵ در رتبه‌های اول و دوم بین استان‌های کشور از نظر داشتن بالاترین مقدار ضریب مکانی قرار داشته‌اند. در واقع، بجز استان‌های مجاور دریا شامل استان‌های سیستان و بلوچستان، گلستان، گیلان، مازندران و خوزستان سایر استان‌های کشور در ایجاد ارزش افزوده در این بخش از مزیت نسبی برخوردار نمی‌باشند.

در سال ۱۳۸۸ ماهیگیری در استان زنجان توانسته است ارزش افزوده‌ای معادل ۴۷ میلیارد ریال تولید نماید که این مقدار حدود ۰/۶ درصد از ارزش افزوده کل کشور را در این بخش شامل می‌شود. ارقام مربوط به سهم ارزش افزوده ماهیگیری استان زنجان از ارزش افزوده کل منطقه و ارزش افزوده ماهیگیری کل کشور در سال ۱۳۸۸ حاکی از اهمیت پایین این فعالیت می‌باشد. ضریب مکانی برای فعالیت ماهیگیری استان زنجان در سال ۱۳۸۸ معادل ۰/۵ می‌باشد که نسبت به سال ۱۳۷۹ با افزایش مواجه بوده است، اما همچنان نشان‌دهنده مزیت بسیار پایین این فعالیت در ایجاد ارزش افزوده استان است. با توجه به پایین بودن ضریب مکانی برای ماهیگیری استان زنجان و ضریب

اهمیت پایین این فعالیت در ایجاد ارزش افزوده استان می‌تواند با در اولویت قرار دادن این فعالیت و تعیین استراتژی مناسب در این زمینه به رشد و توسعه بالاتری در این رشته فعالیت برای استان رسید. در سال ۱۳۸۸، استان‌های جنوبی کشور شامل سیستان و بلوچستان، هرمزگان و بوشهر جزء سه استان اول در ایجاد ارزش افزوده ماهیگیری در کشور بوده‌اند. در این سال، استان چهارمحال و بختیاری با ضریب مکانی ۳/۵ بالاتر از استان‌های گیلان، مازندران و گلستان از این نظر قرار گرفته است. این امر نشان می‌دهد که ایجاد ارزش افزوده در فعالیت‌ها با اولویت دادن به آن فعالیت در توسعه مناطق حتی بدون در نظر گرفتن شرایط جغرافیایی امکان‌پذیر است. با توجه به اینکه استان چهارمحال و بختیاری جزء استان‌های مجاور دریا نمی‌باشد.

جدول ۳. مزیت نسبی ارزش افزوده زیربخش‌های کشاورزی استان‌های کشور

شرح	۱۳۸۸				۱۳۷۹			
	ماهگیری	جنگلداری	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار	زراعت و باغداری	ماهگیری	جنگلداری	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار	زراعت و باغداری
کل کشور	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
آذربایجان شرقی	۰/۲	۰/۶	۱/۳	۰/۸	۰	۰/۵	۱/۱	۱/۲
آذربایجان غربی	۱/۲	۱/۱	۲/۱	۱/۷	۰/۹	۱/۱	۱/۸	۱/۵
اردبیل	۰/۴	۰/۹	۴/۱	۲/۱	۰/۱	۰/۵	۲/۵	۲
اصفهان	۰/۲	۰/۵	۱/۲	۰/۴	۰	۰/۴	۱/۱	۰/۵
ایلام	۱/۳	۴/۶	۲	۱/۴	۰/۲	۴/۷	۱/۷	۱
بوشهر	۳/۶	۱/۲	۰/۵	۰/۵	۱۱/۵	۱/۴	۰/۷	۰/۶
تهران	۰	۰/۱	۰/۲	۰/۲	۰/۱	۰/۱	۰/۳	۰/۱
چهارمحال و بختیاری	۳/۵	۲/۳	۲/۷	۱/۶	۰/۵	۱/۶	۲/۵	۱/۶
خراسان جنوبی	۰/۲	۱/۴	۲/۱	۲
خراسان رضوی	۰/۱	۰/۷	۱/۲	۱/۳	۰	۰/۸	۱/۴	۱/۲
خراسان شمالی	۰/۳	۱/۴	۱/۹	۱/۷
خوزستان	۲/۲	۰/۷	۱/۲	۰/۸	۱/۶	۰/۵	۱	۰/۸
زنجان	۰/۵	۱/۱	۱/۷	۲/۱	۰/۱	۰/۴	۲/۱	۱/۷
سمنان	۰/۱	۲	۱/۱	۱/۹	۰	۱/۹	۱/۶	۱/۸
سیستان و بلوچستان	۱۳/۶	۳/۸	۰/۹	۱/۴	۶/۹	۳/۵	۱/۲	۰/۹
فارس	۰/۳	۱/۲	۰/۹	۲/۲	۰/۱	۱/۴	۱/۱	۲
قزوین	۰/۷	۰/۵	۱/۱	۱/۴	۰	۰/۲	۱/۶	۱/۷
قم	۰/۱	۰/۴	۰/۷	۰/۳	۰	۰/۴	۱/۵	۰/۶
کردستان	۰/۷	۱/۵	۱/۷	۱/۷	۰/۲	۱/۶	۱/۴	۱/۲
کرمان	۰/۱	۱/۷	۱/۱	۳/۲	۰	۱/۲	۰/۶	۳/۸
کرمانشاه	۰/۷	۱/۹	۱/۱	۱/۶	۰/۱	۲/۴	۱/۳	۱/۲
کهگیلویه و بویراحمد	۲/۷	۶/۸	۱/۸	۱/۵	۰/۳	۷/۳	۲/۲	۱/۱
گلستان	۲/۲	۲/۷	۲/۶	۲	۵/۱	۳/۱	۲/۷	۱/۹
گیلان	۲/۸	۲/۷	۱	۱/۳	۴/۲	۳/۱	۰/۹	۱/۲
لرستان	۲/۴	۲/۸	۲/۱	۱/۵	۰/۳	۳/۱	۱/۵	۲
مازندران	۲/۸	۴/۶	۲/۵	۱/۹	۲/۶	۴/۶	۲/۱	۱/۵
مرکزی	۰/۵	۰/۵	۱/۴	۰/۹	۰	۰/۲	۱/۱	۰/۸
هرمزگان	۹/۲	۱/۷	۰/۲	۱/۱	۱۱/۴	۲	۰/۳	۱/۱
همدان	۰/۵	۰/۸	۱/۶	۲/۵	۰/۱	۰/۵	۱/۸	۲/۲
یزد	۰/۱	۰/۸	۰/۸	۱/۲	۰	۰/۸	۱/۵	۱

مأخذ: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و نتایج تحقیق.

۶. وضعیت اشتغال بخش کشاورزی استان‌ها

بخش کشاورزی یکی از بخش‌های اصلی فعالیت‌های اقتصادی کشور است. پیش از این، بخش بزرگی از اشتغال جمعیت فعال کشورها به کشاورزی اختصاص داشت، اما با رشد صنعت و خدمات شمار شاغلان در بخش کشاورزی به تدریج کاهش یافت و به بخش‌های صنعت و خدمات افزوده شد. واقعیت‌های موجود نشان‌دهنده آن است که در مناطق مختلف کشور نیز نابرابری‌های بسیاری در امر اشتغال در بخش‌های عمده اقتصادی وجود دارد. این پدیده به دلیل عدم شناخت امکانات و استعداد‌های مناطق مختلف در زمینه توسعه اقتصادی به وجود آمده است. با شناخت بخش‌ها و گروه‌های عمده فعالیتی که پایه به حساب می‌آیند می‌توان سیاست‌های اشتغال را در بخش‌های مورد نظر پیاده نمود. باید در نظر داشت که تجزیه و تحلیل روند اشتغال و ساختار آن در سطح کشور

و مناطق مختلف آن مستلزم شناخت دقیق استعدادها و توان بالقوه بخش‌ها و ترکیب آن در مناطق است تا بتوان برنامه‌ریزی و اشتغالزایی متوازن و متعادلی را در هر یک از بخش‌ها و مناطق محقق ساخت.

در این بخش، ابتدا روند سهم اشتغال بخش کشاورزی از کل اشتغال استان زنجان و سایر استان‌های کشور طی سال‌های (۱۳۹۰-۱۳۸۴) مورد بررسی قرار می‌گیرد، سپس در بخش بعدی مزیت نسبی این بخش در ایجاد اشتغال در جامعه مورد مطالعه در سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۹۰ مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. لازم به ذکر است در سال ۱۳۹۰ تعداد استان‌های مورد بررسی ۳۱ استان (به دلیل اضافه شدن استان البرز در مجموعه استان‌های کشور) بوده است.

۶-۱. سهم بخش کشاورزی در اشتغال استان‌ها

در سال ۱۳۸۴ بر اساس اطلاعات جدول (۴)، ۳۶/۶ درصد از شاغلان استان زنجان در بخش کشاورزی فعالیت داشته‌اند. استان زنجان از لحاظ سهم بخش کشاورزی از اشتغال کل بین استان‌های کشور رتبه هفتم را در این سال کسب نموده است. سهم اشتغال بخش کشاورزی در کشور در این سال معادل ۲۴/۷ درصد بوده است. بررسی سهم بخش کشاورزی از اشتغال استان‌ها نشان می‌دهد حدود ۵۰ درصد از شاغلان استان اردبیل در بخش کشاورزی فعالیت داشته‌اند و از این لحاظ این استان رتبه اول را بین سایر استان‌های کشور کسب نموده است. در استان تهران تنها ۳/۳ درصد از اشتغال کل سال ۱۳۸۴ به بخش کشاورزی اختصاص داشته است و این استان بین استان‌های کشور رتبه آخر را از نظر سهم بخش کشاورزی در اشتغال کسب نموده است. بررسی سهم اشتغال بخش کشاورزی استان‌های کشور نشان می‌دهد که سهم بخش کشاورزی از اشتغال استان‌ها بجز استان‌های تهران، قم، اصفهان، یزد، بوشهر، خوزستان، هرمزگان، سمنان و چهارمحال و بختیاری از سهم این بخش در اشتغال کشور بالاتر بوده است.

بر اساس اطلاعات جدول فوق بخش کشاورزی استان زنجان در سال ۱۳۹۰، ۳۳/۲ درصد از اشتغال کل استان را داشته و سهم این بخش نسبت به سال ۱۳۸۴، ۳/۴ درصد کاهش داشته است. در رتبه‌بندی سهم اشتغال بخش کشاورزی از اشتغال مناطق بین استان‌های کشور رتبه چهارم در این سال به استان زنجان اختصاص داشته است. بخش کشاورزی کشور در سال ۱۳۹۰ با کاهش سهم ۶/۱ درصدی نسبت به سال ۱۳۸۴ تنها ۱۸/۶ درصد از اشتغال کل کشور را داشته است. استان اردبیل در بخش کشاورزی همچنان بین استان‌های کشور بیشترین تعداد شاغلین را داشته است. در استان تهران کمترین سهم از اشتغال بخش‌ها به بخش کشاورزی اختصاص داشته است و این استان از نظر سهم اشتغال بخش کشاورزی در مرتبه آخر بین استان‌های کشور قرار دارد.

نگاهی به سهم اشتغال بخش کشاورزی استان زنجان طی سال‌های (۱۳۹۰-۱۳۸۴) نشان می‌دهد بخش کشاورزی بالای ۳۰ درصد از شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر استان را در خود جای داده است. سهم این بخش از اشتغال استان طی دوره مورد بررسی از یک روند نوسانی برخوردار بوده است، به طوری که بیشترین سهم اشتغال در این بخش به سال ۱۳۸۶ و کمترین سهم به سال ۱۳۹۰ با ۳۳/۲ درصد اختصاص داشته است. متوسط سهم این بخش از اشتغال استان طی سال‌های (۱۳۸۴-۱۳۹۰) معادل ۳۶/۶ درصد می‌باشد. از نظر سهم اشتغال بخش کشاورزی در اشتغال استان‌ها بخش کشاورزی استان زنجان رتبه چهارم را کسب نموده است. طی دوره مورد بررسی ۲۱/۵ درصد از شاغلان کل کشور در بخش کشاورزی فعالیت داشته‌اند. بررسی ترکیب اشتغال در کشور طی سال‌های مزبور حاکی از کاهش سهم اشتغال بخش کشاورزی و افزایش سهم اشتغال بخش‌های صنعت و خدمات می‌باشد، به طوری که سهم اشتغال بخش کشاورزی همواره کاهش یافته است. بازار کار کشاورزی به دلیل فصلی بودن فعالیت‌های کشاورزی (بجز تولیدات محدود گلخانه‌ای) با بازار کار بخش‌های خدمات و صنعت و معدن تفاوت اساسی دارد. به عبارت دیگر، تقاضای کار در بخش کشاورزی محدود به زمان‌هایی از سال است، علاوه بر این فصلی بودن فعالیت کشاورزی باعث می‌شود اشتغال آن همانند دیگر بخش‌های اقتصادی سالانه نبوده و انگیزه لازم برای حضور در آن بالا نباشد.

در سال‌های (۱۳۸۴-۱۳۹۰) بخش کشاورزی استان اردبیل بیشترین تعداد شاغلان را نسبت به سایر استان‌های کشور دارد. بخش کشاورزی این استان به طور متوسط ۴۱/۷ درصد از اشتغال کل را به خود اختصاص داده است. کمترین سهم اشتغال بخش کشاورزی به استان تهران با متوسط سهم ۲/۵ درصد تعلق داشته و این استان از لحاظ رتبه‌بندی استان‌های کشور در سهم اشتغال بخش کشاورزی در رتبه آخر قرار دارد.

بر اساس مبانی تئوریک، افزایش نیروی کار به عنوان یک عامل تولید می‌تواند باعث رشد اقتصادی شود. در مقابل، رشد اقتصادی نیز به صورت‌های مختلف به ویژه از طریق سرمایه‌گذاری اشتغال را مجدد افزایش خواهد داد. نتایج بررسی حاضر در خصوص سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی و اشتغال بخش کشاورزی در اشتغال کل هر منطقه نشان می‌دهد استان‌هایی که از ارزش افزوده بالایی در بخش کشاورزی برخوردار بوده‌اند از نظر اشتغال در این بخش نیز از سهم بالاتری برخوردارند. با توجه به اینکه استان زنجان جزء ۱۰ استان اول مزیت‌دار در ارزش افزوده بخش کشاورزی بوده است در اشتغال نیز انتظار بر این است که مزیت نسبی لازم را کسب نماید. همچنین، استان‌هایی که مزیت نسبی لازم در ارزش افزوده بخش کشاورزی را نداشته‌اند از لحاظ مزیت نسبی اشتغال نیز در این بخش عملکرد ضعیف‌تری خواهند داشت. تحقق نتایج فوق مستلزم

بررسی مزیت نسبی اشتغال در استان‌های کشور خواهد بود که در بخش بعدی مزیت نسبی اشتغال بخش کشاورزی استان زنجان و سایر استان‌های کشور در سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۹۰ مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۴. سهم اشتغال بخش کشاورزی استان‌های کشور

(درصد)

متوسط سهم	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	شرح
۲۱/۵	۱۸/۶	۱۹/۲	۲۰/۹	۲۱/۲	۲۲/۸	۲۳/۲	۲۴/۷	کل کشور
۲۵/۴	۱۹	۲۲/۳	۲۶/۱	۲۵/۲	۲۵/۸	۲۸/۱	۳۱/۱	آذربایجان شرقی
۳۸/۶	۳۵/۸	۳۵/۲	۳۶/۵	۳۸/۹	۴۰	۴۰/۱	۴۳/۸	آذربایجان غربی
۴۱/۷	۴۰	۳۸	۴۳/۲	۴۰/۴	۴۳/۲	۴۲/۲	۴۴/۷	اردبیل
۱۲/۲	۱۰/۷	۱۱/۵	۱۲/۴	۱۳/۳	۱۲/۹	۱۲/۳	۱۲/۴	اصفهان
۰/۴	۳	البرز
۳۴/۴	۲۵/۳	۲۸	۳۲/۷	۳۵/۲	۳۹/۳	۳۹/۵	۴۱/۱	ایلام
۱۶/۲	۱۷	۱۴/۲	۱۳/۸	۱۶/۸	۱۷/۲	۱۷/۴	۱۷/۲	بوشهر
۲/۵	۱/۴	۱/۶	۱/۷	۳	۳/۱	۳/۳	۳/۳	تهران
۲۰/۸	۱۶/۶	۲۰/۵	۲۱/۱	۲۰/۴	۲۱/۶	۲۰/۹	۲۴/۲	چهارمحال و بختیاری
۳۳/۳	۳۰/۲	۲۹/۶	۳۴/۶	۳۰/۷	۳۴/۸	۳۷/۶	۳۵/۸	خراسان جنوبی
۲۸/۸	۲۴/۷	۲۵/۴	۲۴/۶	۲۸/۳	۳۴	۳۰/۸	۳۴	خراسان رضوی
۳۹/۹	۳۷/۲	۳۷/۳	۴۱/۵	۳۷/۳	۴۱/۴	۴۰/۳	۴۴/۶	خراسان شمالی
۱۸/۶	۱۶/۷	۱۵/۴	۱۹/۱	۱۷/۳	۲۲/۳	۱۸/۶	۲۱/۱	خوزستان
۳۶/۶	۳۳/۲	۳۶/۷	۳۵/۹	۳۵/۴	۳۹/۷	۳۸/۸	۳۶/۶	زنجان
۱۸/۲	۱۲/۷	۱۲/۱	۱۵/۴	۲۱/۱	۲۰/۸	۲۱/۹	۲۳/۳	سمنان
۲۱/۵	۲۴	۲۰/۱	۱۸/۴	۲۰/۴	۲۲/۳	۱۷/۴	۲۸/۲	سیستان و بلوچستان
۲۴/۴	۲۴/۲	۲۳	۲۷/۸	۲۱/۲	۲۳/۸	۲۵	۲۶/۱	فارس
۲۵/۵	۲۲	۲۲/۲	۲۳/۳	۲۳/۶	۲۵/۷	۲۸/۷	۳۳/۱	قزوین
۶/۲	۵/۳	۵/۵	۵/۳	۶/۱	۶/۷	۷/۲	۷/۱	قم
۳۲/۵	۲۹/۱	۳۰/۸	۲۹/۸	۳۵/۲	۳۴/۳	۳۴/۹	۳۳/۱	کردستان
۳۲/۹	۲۹/۱	۳۱/۹	۳۶/۳	۳۳/۱	۳۲/۲	۳۴/۸	۳۳	کرمان
۲۹	۲۷/۵	۲۷/۶	۳۰/۵	۲۵	۲۹/۸	۳۱/۹	۳۰/۵	کرمانشاه
۲۶/۳	۱۹/۷	۲۱/۶	۲۴/۱	۲۳/۹	۲۶/۳	۳۳/۳	۳۵	کهگیلویه و بویراحمد
۳۳/۱	۲۹/۳	۳۱/۹	۳۲/۷	۳۰/۳	۳۰/۶	۳۴/۹	۴۱/۹	گلستان
۳۰	۲۵/۱	۲۵	۲۶/۸	۳۲/۱	۳۰/۸	۳۵/۵	۳۴/۶	گیلان
۳۳/۵	۲۹/۶	۳۳/۴	۳۴/۴	۳۰/۵	۳۲/۷	۳۵/۴	۳۸/۶	لرستان
۲۴/۷	۱۹/۲	۲۱/۱	۲۲/۷	۲۴/۳	۲۸/۵	۲۹/۴	۲۷/۸	مازندران
۲۴/۳	۲۰/۴	۲۳/۳	۲۳/۶	۲۲/۵	۲۴/۱	۲۷/۶	۲۸/۷	مرکزی
۱۸	۱۴/۹	۱۵/۴	۱۷	۱۷/۸	۱۸/۹	۲۰/۶	۲۱/۴	هرمزگان
۳۰/۷	۲۴/۸	۲۶/۵	۲۸/۴	۳۲/۹	۳۲/۳	۳۵/۲	۳۴/۸	همدان
۱۳	۱۰/۹	۱۱/۲	۱۳	۱۲/۵	۱۳/۱	۱۴/۳	۱۶/۲	یزد

مأخذ: طرح آمارگیری از نیروی کار مرکز آمار ایران و نتایج تحقیق.

۶-۲. مزیت نسبی اشتغال بخش کشاورزی در استان‌ها

بررسی مزیت نسبی اشتغال یکی از مطالعات کاربردی در جهت برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و تعیین فعالیت‌های پایه در استان‌ها می‌باشد. در این بخش از مطالعه حاضر مزیت نسبی اشتغال بخش کشاورزی استان زنجان و سایر استان‌های کشور برای شناخت دقیق استعدادها و توان بالقوه بخش‌ها در مناطق مختلف کشور مورد بررسی قرار گرفته است.

با توجه به اطلاعات جدول (۴) در سال ۱۳۸۴ ضریب مکانی اشتغال بخش کشاورزی استان زنجان بزرگتر از یک ($LQ > 1$) و معادل ۱/۵ بوده است. از نظر اهمیت بخش کشاورزی در استان‌ها و پایه‌ای بودن این فعالیت بر اساس نمودار (۳) استان زنجان در رتبه هفتم قرار داشته است. بخش کشاورزی استان با ضریب مکانی ۱/۵ بالاترین میزان این ضریب را بین بخش‌های عمده اقتصادی (صنعت و خدمات) داشته است. به عبارتی، کشاورزی به‌عنوان فعالیت پایه در استان زنجان در این سال به حساب می‌آید. بخش کشاورزی میان استان‌های چهارمحال و بختیاری، سمنان، هرمزگان، خوزستان، بوشهر، یزد، اصفهان، قم و تهران از مزیت نسبی لازم برخوردار نبوده است. ضریب مکانی در سایر استان‌های کشور بالاتر از یک بوده و کشاورزی به‌عنوان فعالیت پایه این استان‌ها محسوب می‌شود. بین بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات، بخش کشاورزی فعالیت پایه‌ای تعداد زیادی از استان‌ها در این سال بوده است. به عبارتی، ضرایب مکانی این بخش در ۲۱ استان بالاتر از یک ($LQ > 1$) محاسبه شده است.

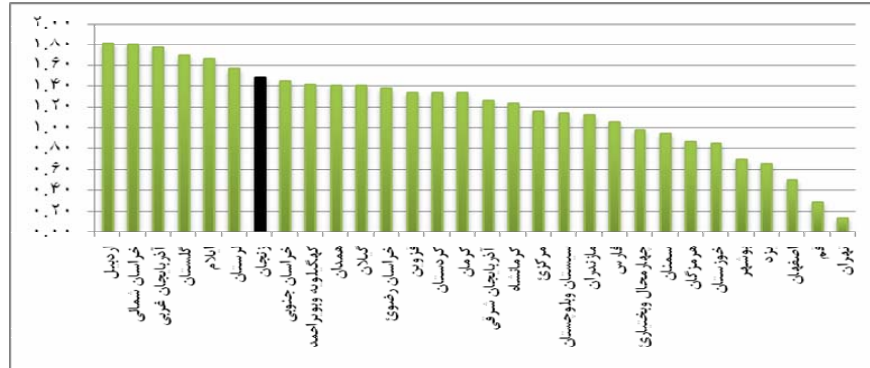
همچنین، بر اساس اطلاعات جدول فوق ضریب مکانی اشتغال بخش کشاورزی استان زنجان در سال ۱۳۹۰ از ۱/۵ در سال ۱۳۸۴ به ۱/۸ در سال ۱۳۹۰ ارتقاء یافته است. در نمودار (۴) بر اساس این ضریب استان زنجان بین استان‌های مختلف کشور رتبه چهارم را کسب نموده است. استان‌های اردبیل، خراسان شمالی و آذربایجان غربی از نظر بالاترین میزان ضریب مکانی همچنان در رتبه‌های اول تا سوم بین استان‌های کشور قرار دارند. کمترین مقدار ضریب مکانی در این سال به استان تهران با ضریب مکانی ۰/۱ اختصاص داشته است. استان‌هایی که مزیت نسبی لازم در اشتغال بخش کشاورزی در سال ۱۳۹۰ کسب ننموده‌اند همان استان‌های نامبرده در سال ۱۳۸۴ به‌علاوه استان تازه تأسیس البرز بوده است. سایر استان‌های کشور نیز دارای ضریب مکانی بالاتر از یک در اشتغال بخش کشاورزی بوده‌اند.

جدول ۵. مزیت نسبی اشتغال بخش کشاورزی استان‌های کشور

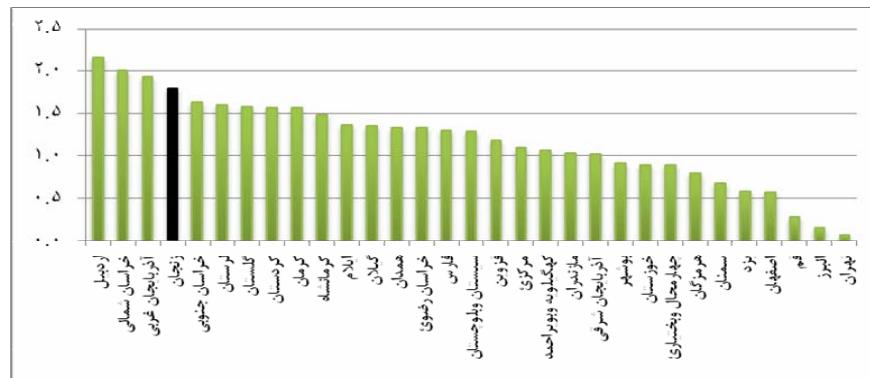
۱۳۹۰	۱۳۸۴	شرح
۱	۱	کل کشور
۱	۱/۳	آذربایجان شرقی
۱/۹	۱/۷۷	آذربایجان غربی
۲/۲	۱/۸	اردبیل
۰/۶	۰/۵	اصفهان
۰/۲	...	البرز
۱/۴	۱/۷	ایلام
۰/۹	۰/۷	بوشهر
۰/۱	۰/۱	تهران
۰/۹	۱	چهارمحال و بختیاری
۱/۶	۱/۴	خراسان جنوبی
۱/۳	۱/۴	خراسان رضوی
۲	۱/۸	خراسان شمالی
۰/۹	۰/۹	خوزستان
۱/۸	۱/۵	زنجان
۰/۷	۰/۹	سمنان
۱/۳	۱/۱	سیستان و بلوچستان
۱/۳	۱/۱	فارس
۱/۲	۱/۳	قزوین
۰/۳	۰/۳	قم
۱/۶	۱/۳	کردستان
۱/۶	۱/۳	کرمان
۱/۵	۱/۲	کرمانشاه
۱/۱	۱/۴	کهگیلویه و بویراحمد
۱/۶	۱/۷	گلستان
۱/۳	۱/۴	گیلان
۱/۶	۱/۶	لرستان
۱	۱/۱	مازندران
۱/۱	۱/۲	مرکزی
۰/۸	۰/۹	هرمزگان
۱/۳	۱/۴	همدان

مأخذ: طرح آمارگیری از نیروی کار مرکز آمار ایران و نتایج تحقیق.

بررسی مزیت نسبی تولید و اشتغال بخش کشاورزی ... ۱۰۷

نمودار ۳. شاخص مزیت نسبی اشتغال بخش کشاورزی در استان‌های کشور در سال ۱۳۸۴

نمودار ۴. شاخص مزیت نسبی اشتغال بخش کشاورزی در استان‌های کشور در سال ۱۳۹۰

۷. نتیجه‌گیری

در بررسی حاضر، مزیت نسبی تولیدی (توانایی تولید) و مزیت نسبی اشتغال بخش کشاورزی استان زنجان و سایر استان‌های کشور مورد بررسی قرار گرفت. در راستای پاسخ به پرسش‌های تحقیق در خصوص وضعیت و اولویت استان زنجان در زمینه مزیت نسبی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی در مقایسه با سایر استان‌های کشور و اینکه آیا بخش کشاورزی استان زنجان جزء بخش‌های مزیت‌دار در فعالیت‌های عمده اقتصادی است نتایج زیر حاصل شد:

استان زنجان از لحاظ فعالیت کشاورزی بین استان‌های کشور در موقعیت مناسبی قرار دارد، به طوری که بررسی سهم بخش کشاورزی استان در تولید ناخالص داخلی استان حاکی از اهمیت بالای فعالیت‌های کشاورزی در اقتصاد استان بوده و این استان مزیت نسبی لازم را در فعالیت کشاورزی

کسب نموده است. در خصوص وضعیت زیربخش‌های کشاورزی و اهمیت و اولویت هر یک از این زیربخش‌ها در ایجاد مزیت نسبی در بخش کشاورزی استان نتایج محاسبات حاکی از اهمیت بالای فعالیت‌های دامداری و زراعت و باغداری بین رشته فعالیت‌های جنگلداری و ماهیگیری بود. طی دوره مورد بررسی، استان زنجان همواره جزء ۱۰ استان اول مزیت‌دار بین استان‌های کشور بوده است. از نظر سهم بخش کشاورزی در ایجاد محصول ناخالص داخلی کشور استان‌های کرمان، اردبیل و گلستان نقش پررنگ‌تری نسبت به سایر استان‌های کشور داشته‌اند. استان‌های تهران، قم و اصفهان در زمینه فعالیت‌های کشاورزی نسبت به سایر استان‌های کشور عملکرد ضعیف‌تری را از خود نشان داده‌اند. بجز استان‌های تهران، قم، اصفهان، خوزستان و بوشهر سایر استان‌های کشور مزیت نسبی لازم را در ارزش افزوده بخش کشاورزی در سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۸ کسب نموده‌اند. البته استان مرکزی در سال ۱۳۷۹ و استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۸۸ جزء استان‌های مزیت‌دار نبوده‌اند. بر اساس سهم اشتغال بخش کشاورزی در اشتغال استان‌های کشور، شاخص ضریب مکانی اشتغال بخش کشاورزی در استان زنجان و سایر استان‌های کشور محاسبه شد. نتایج داده‌های محاسبه شده در استان زنجان و کشور نشان می‌دهد که بخش کشاورزی در استان زنجان جزء فعالیت‌های مهم و ایفاگر نقش اساسی در اقتصاد استان است. بخش کشاورزی استان بین بخش‌های صنعت و خدمات جزء فعالیت‌های پایه استان به حساب می‌آید و مزیت نسبی لازم را در این بخش داشته است. از نظر رتبه‌بندی در مزیت نسبی اشتغال طی سال‌های مورد بررسی، استان زنجان جزء ۱۰ استان برتر کشور بوده است. هر یک از استان‌های اردبیل، خراسان شمالی و آذربایجان غربی مزیت‌های نسبی لازم را در اشتغال بخش کشاورزی داشته و جزء سه استان برتر کشور به حساب می‌آیند. استان‌های تهران، قم و اصفهان جزء ضعیف‌ترین استان‌های کشور در اشتغال بخش کشاورزی بوده‌اند.

منابع

- جعفری صمیمی، احمد و سیدمحسن حسینی (۱۳۸۶)، "بررسی رابطه بین مزیت نسبی ارزش افزوده و توسعه اقتصادی در بخش کشاورزی استان خراسان و مقایسه آن با سایر استان‌های کشور"، ششمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران. خالیدی، کوهسار و اندیشه حقیقت‌نژاد شیرازی (۱۳۸۷)، "نقد سیاست افزایش اشتغال در بخش کشاورزی ایران با تأکید بر برنامه چهارم توسعه"، ماهنامه علمی مدیریت توسعه، تابستان.

بررسی مزیت نسبی تولید و اشتغال بخش کشاورزی ... ۱۰۹

رحمانی، کمال‌الدین و سالار ماملی (۱۳۸۹)، "تعیین مزیت نسبی صنایع مواد غذایی استان آذربایجان شرقی (مبتنی بر مزیت تولیدی و مزیت تجاری غیرمستقیم)"، *فراسوی مدیریت*، شماره ۱۲، بهار، صص ۱۰۹-۱۰۷.

سلامی، حبیب‌الله و اسماعیل پیش‌بهار (۱۳۸۰)، "تغییرات الگوی مزیت نسبی محصولات کشاورزی در ایران: تحلیلی کاربردی با استفاده از شاخص مزیت نسبی ابراز شده"، *اقتصاد کشاورزی و توسعه*، شماره ۳۴، تابستان، صص ۶۹-۷۳.

صادقی‌شاهدانی، مهدی و محمد غفاری‌فرد (۱۳۸۸)، "بررسی مزیت نسبی و تحلیل ساختاری تولید ناخالص داخلی در استان‌های کشور"، *فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی*، شماره ۵۰، تابستان، صص ۱۲۶-۱۲۲.

